

БІЛОРУСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ СОЮЗУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ (1914 – 1918 рр.)

В сучасних умовах недостатня увага приділяється вивченню історичного минулого у стосунках народів України і Білорусі. Слов'янське походження, перебування українського і білоруського етносів у складі Київської Русі, Речі Посполитої і Російської імперії, а також схожі політичні процеси в обидвох країнах у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. актуалізують дослідження спільності історичних, політичних, економічних, культурних зв'язків задля розвитку тісніших взаємовідносин між країнами.

У роки Першої світової війни в умовах зіткнення інтересів і військового протистояння країн Антанти та Четверного союзу на Балканах і в Центрально-Східній Європі перед слов'янськими народами відкривались унікальні можливості для здобуття незалежності чи покращення свого міжнародного політичного статусу. Початок їхніх визвольних змагань був пов'язаний із формуванням у перші місяці війни національних комітетів та військових структур, що прагнули скористатися з воєнної кон'юнктури для здобуття цієї незалежності.

Перша світова війна стала також каталізатором національно-визвольних змагань українців. І як тільки вибухнула війна, 4 серпня 1914 р. у Львові відбулися збори українських політичних емігрантів з Наддніпрянщини (Д.Донцов, В.Дорошенко, А.Жук і О.Назаріїв), на яких було засновано Союз визволення України як безпартійну політичну організацію наддніпрянців для пропаганди ідеї самостійної України.

Створення Союзу стало відображенням об'єктивних національно-політичних процесів в Україні, що почали відбуватися в середовищі поневолених слов'янських народів Європи з початком Першої світової війни. Значне місце в діяльності СВУ займала інформаційно-дипломатична праця у багатьох країнах світу задля пропаганди української справи, не останнє місце в якій приділялося і слов'янським країнам. При цьому в зверненнях Союзу до слов'янських народів не рідко звучала слов'янофільська риторика, акцентувалося на спільності походження народів.

Українські політики намагалися налагодити стосунки також з національними діячами Білорусі. Національне самоусвідомлення білорусів перебувало на низькому рівні, значна частина їх ідентифікувала себе за релігійною ознакою. Обидві нації зближувало те, що вони перебували в складі Російської імперії і зазнавали національного гніту. Одночасно на українські і білоруські землі претендували польські політичні сили. Так, лідер польського націонал-демократичного руху Р.Дмовський напередодні 1914 р. писав: "На мою думку, найкраще для нас було би мати губернії Ковенську, Віленську, Гродненську, більшу частину Мінської і Волині, врешті ще два повіти Поділля (Проскурівський і Кам'янецький)".

Унаслідок наступу військ Центрального блоку в 1915 р. Західний і Північний фронти стабілізувалися на лінії ріки Західна Двіна, Двінська, Вілейки, Барановичів, Пінська, а на Південно-Західному фронті російські війська зупинилися на лінії рік Стир і Стрипа. Окупація частини території Білорусі Австро-Угорщиною і Німеччиною змінила суспільно-політичну ситуацію в регіоні. В цих умовах СВУ 3 жовтня 1915 р. звернувся з відозвою до білоруського народу “Братній привіт – Білорусинам”, в якій запропонував ряд сміливих і рішучих ідей щодо майбутнього України і Білорусі.

У відозві запевнювалося білоруський народ, що Україна ніколи не анексує Білорусь, не стане боротися з її мовою і культурою і ніколи не зможе відмовити білорусам у праві на національне самовизначення чи самостійність. Україна навіть зацікавлена в тому, щоб Білорусь не потрапила в залежність від Росії чи Польщі і не послужила “погноєм для двох заборчих сусідів з північного сходу, чи з північного заходу”. Але члени Союзу вважали, що білорусам буде важко створити власну державність, а тому пропонували їм об’єднатися з Україною на правах автономії. На користь такого об’єднання, на їх думку, свідчили історичні, економічні, географічно-територіальні зв’язки обох країн.

Наддніпрянські політемігранти розгорнули українізаційну діяльність на землях Полісся, що вплинуло на посилення їх зв’язків з білоруським населенням. Видавництво СВУ у Відні в 1916 р. опублікувало працю М.Богдановича “Білоруське відродження”, яка мала інформувати українство про білоруський національний рух.

Наслідком стосунків українських та білоруських політиків під час Першої світової війни стало те, що в період національно-визвольних змагань з’явилися, як писав Ф.Турук, “серед так званих “диких” політичних білоруських діячів прихильники федерації і з Литвою (відновлення литовсько-білоруської державності) і з Україною...”.

Проте реалізації планів СВУ стосовно Білорусі перешкодив низький рівень національної свідомості місцевого населення, а також контроль з боку російських державних структур і обмежені ресурси наддніпрянських політемігрантів.

Адамович С.В.
(Івано-Франківськ)

БІЛОРУСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ У ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ СОЮЗУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ (1914 – 1918 рр.)

В сучасних умовах недостатня увага приділяється вивченню історичного минулого у стосунках народів України і Білорусі. Слов'янське походження, перебування українського і білоруського етносів у складі Київської Русі, Речі Посполитої і Російської імперії, а також схожі політичні процеси в обидвох країнах у кінці ХХ – на початку ХХІ ст. актуалізують дослідження спільності історичних, політичних, економічних, культурних зв'язків задля розвитку тісніших взаємовідносин між країнами.

Відзначимо, що сьогодні в Білорусі не отримали значного розвитку дослідження державотворчих процесів, праці вчених в більшій мірі присвячуються виявленню спільних історичних коренів у білорусів і росіян. Зокрема, поширеними є концепції, що до 1919 р. “правильніше було б говорити не про білоруську державність, а про державність на білоруських землях” [9, с. 159]. Натомість в Латвії держава офіційно називається не Білоруссю, а Балткривією [10, с.147].

У той же час частина білоруської і української політичної еліти в період Першої світової війни висловлювалася за незалежність своїх країн, а у зовнішньополітичних концепціях орієнтувалася на країни Четверного блоку.

Відзначимо, що у роки Першої світової війни в умовах зіткнення інтересів і військового протистояння країн Антанти та Четверного союзу на Балканах і в Центрально-Східній Європі перед слов'янськими народами відкривались унікальні можливості для здобуття незалежності чи покращення свого міжнародного політичного статусу. Початок їхніх визвольних змагань був пов'язаний із формуванням у перші місяці війни національних комітетів та

військових структур, що прагнули скористатися з воєнної кон'юнктури для здобуття цієї незалежності.

Так, у Лондоні наприкінці квітня 1915 р. був заснований Югослов'янський комітет на чолі з А.Трумбічем, в Парижі Т.Масарик у 1915 р. створив Чеський комітет дій (із травня 1916 р. – Національна рада чеських та словацьких земель), які відстоювали проантантівську орієнтацію [1, с.46-52]. Польські національні демократи, які очолювали Національний комітет в Парижі, розраховували на перемогу у війні Росії, а лідери політичних партій Галичини, соціалістична партія та прихильники Ю.Пілсудського були зорієнтовані на перемогу держав Центрального блоку [1, с.57-58].

Перша світова війна стала також каталізатором національно-визвольних змагань українців. І як тільки вибухнула війна, українські політичні емігранти з Наддніпрянщини вирішили “за порозумінням з провідними галицькими українцями... заснувати Союз визволення України як безпартійну політичну організацію російських українців на час війни для пропаганди ідеї самостійної України” [2, с.31]. 4 серпня 1914 р. у Львові відбулися збори політемігрантів (Д.Донцов, В.Дорошенко, А.Жук і О.Назаріїв), на яких було засновано організацію [3, с.73].

Створення Союзу стало відображенням в Україні об'єктивних національно-політичних процесів, що почали відбуватися в середовищі поневолених слов'янських народів Європи з початком Першої світової війни. Значне місце в діяльності СВУ займала інформаційно-дипломатична праця у багатьох країнах світу з метою пропаганди української справи, не останнє місце в якій приділялося і слов'янським країнам. При цьому в зверненнях Союзу до слов'янських народів не рідко звучала слов'янофільська риторика, акцентувалося на спільності походження народів.

Українські політики намагалися налагодити стосунки також з національними діячами Білорусі. Національне самоусвідомлення білорусів перебувало на низькому рівні, значна частина їх ідентифікувала себе за релігійною ознакою [4, с.70-71]. Обидві нації зближувало те, що вони

перебували в складі Російської імперії і зазнавали національного гніту. Одночасно на українські і білоруські землі претендували польські політичні сили. Так, лідер польського націонал-демократичного руху Р.Дмовський напередодні 1914 р. писав: “На мою думку найкраще для нас було би мати губернії Ковенську, Віленську, Гродненську, більшу частину Мінської і Волині, врешті ще два повіти Поділля (Проскурівський і Кам’янецький)” [5, с.39].

Внаслідок наступу військ Центрального блоку в 1915 р. Західний і Північний фронти стабілізувалися на лінії ріки Західна Двіна, Двінська, Вілейки, Барановичів, Пінська, а на Південно-Західному фронті російські війська зупинилися на лінії рік Стир і Стрипа [6, с.50]. Окупація частини території Білорусі Австро-Угорщиною і Німеччиною змінила суспільно-політичну ситуацію в регіоні. Німецько-російський фронт, який зупинився на білоруських землях, перервав спільність і співпрацю між головними центрами білоруського національного руху – Мінськом і Вільнюсом [11, с.71].

Група активних білоруських діячів (брати Луцкевичі і ін.) залишилася у Вільнюсі без матеріальних можливостей для реалізації політичної програми на основі “державного будівництва Білорусі” і в умовах важкого становища “підмосковної” Білорусі розгортає контакти з місцевими демократичними організаціями литовців, поляків і євреїв на засадах утворення конфедерації Великого Князівства Литовського [8, с.26].

В цих умовах СВУ 3 жовтня 1915 р. звернувся з відозвою до білоруського народу “Братній привіт – Білорусинам”, в якій запропонував ряд сміливих і рішучих ідей щодо майбутнього України і Білорусі. У ній запевнювалось білоруський народ, що Україна ніколи не анексує Білорусь, не стане боротися з його мовою і культурою і ніколи не зможе відмовити білорусам у праві на національне самовизначення чи самостійність. Україна навіть зацікавлена в тому, щоб Білорусь не потрапила в залежність від Росії чи Польщі і не послужила “погноєм для двох заборчих сусідів з північного сходу, чи з північного заходу” [7, с.1-2].

Але члени Союзу вважали, що білорусам буде важко створити власну державність, а тому пропонували їм об'єднатися з Україною на правах автономії. На користь такого об'єднання, на їх думку, свідчили історичні, економічні, географічно-територіальні зв'язки обох країн [7, с.2].

Наддніпрянські політемігранти розгорнули на землях Полісся українізаційну діяльність, що вплинуло на посилення їх зв'язків з білоруським населенням. Видавництво СВУ у Відні в 1916 р. опублікувало працю М.Богдановича “Білоруське відродження”, яка мала поінформувати українство про білоруський національний рух.

Наслідком стосунків українських та білоруських політиків під час Першої світової війни стало те, що в період національно-визвольних змагань з'явилися, як писав Ф.Турук, “серед так званих “диких” політичних білоруських діячів прихильники федерації і з Литвою (відновлення литовсько-білоруської державності) і з Україною...” [8, 72].

Проте реалізації планів СВУ стосовно Білорусі перешкодив низький рівень національної свідомості місцевого населення, а також контроль з боку російських державних структур і обмежені ресурси наддніпрянських політемігрантів. Відзначимо, що дане дослідження відтворює лише один аспект українсько-білоруських політичних стосунків у роки Першої світової війни, а перспективи подальших розвідок вбачаємо у цілісному аналізі цих відносин.

1. Яровий В.І. Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст. – К.: Либідь, 1996. – 416с.
2. Дорошенко Д. Історія України 1917 – 1923рр. – Нью-Йорк, 1954. – Т.1. – 464с.
3. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності. – Львів, 2000. – 346с.
4. История Беларуси: Вопросы и ответы / Сост. Г.Я.Голенченко, В.П.Осмоловского. – Минск: Беларусь, 1993. – 208 с.

5. Maj E. Mniejszości narodowe w myśli politycznej narodowej demokracji (1918 – 1939). – Mniejszości narodowe w polskiej myśli politycznej XX wieku. – Lublin: Czas, 1992. – S.35-58.
6. История первой мировой войны 1914-1918 в 2-х томах / под ред. И.И.Ростунова. – М.: Наука, 1975. – Т.1. – 448 с.
7. Вістник Союзу визволення України. – 1915. – Ч.35-36. – 3 жовтня.
8. Турук Ф. Белорусское движение. Очерк истории национального и революционного движения белоруссов. – Минск.: Минская картографическая фабрика Белгеодезии, 1994. – 144 с.
9. Мельник В.А. Белорусская идея и национальная государственность // Проблемы развития образования, юридической науки и практики: Материалы международной научно – практической конференции, посвященной 45-летию Академии МВД Республики Беларусь: Минск, 24-25 марта 2003 г. / Под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. И.И.Басецкого. – Мн.: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2003. – С.158-159.
10. Козел А.А. Идеология западнорусизма и национальное самоопределение белорусов // Проблемы развития образования, юридической науки и практики: Материалы международной научно – практической конференции, посвященной 45-летию Академии МВД Республики Беларусь: Минск, 24-25 марта 2003 г. / Под общ. ред. д-ра юрид. наук, проф. И.И.Басецкого. – Мн.: Акад. МВД Респ. Беларусь, 2003. – С.147-148.
11. Кароткі агляд гісторыі Беларусі для беларускіх дапаўняльных шкалаў / Улажыў П.Рагач. – Кліуленд – Нью-Ерк – Талін, 1990. – 94 с.